

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ШАЛЕНИЙ ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 664.6.013:005.334

**УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 — економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Причорноморському науково-дослідному інституті економіки та інновацій Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
БАСЮРКІНА Наталія Йосипівна,
Одеська національна академія харчових технологій,
завідувач кафедри управління бізнесом.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ЗАМЛИНСЬКИЙ Віктор Анатолійович,
Одеський національний політехнічний університет,
професор кафедри менеджменту;

кандидат економічних наук, доцент
КРАМАРЕНКО Ірина Сергіївна,
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
доцент кафедри підприємництва, управління та адміністрування.

Захист відбудеться **27 березня 2019 р. о 13.00 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал

Автореферат розісланий **27 лютого 2019 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Невизначеність ринкового середовища в цілому, а також суб'єктивний характер прийнятих управлінських рішень викликають необхідність побудови якісної системи оцінки та управління ризиками будь-якого підприємства. Нажаль, сьогодні управління ризиками на більшості не тільки малих, але й великих підприємств України не вважається однією з функцій менеджменту або видом діяльності та відбувається бессистемно на «інтуїтивному» рівні. В таких умовах, коли значно збільшується перелік системних ризиків та зростають масштаби можливих втрат через значний мультиплікаційний ефект останніх, побудова якісної системи управління ризиками є обов'язковою умовою виживання та сталого розвитку підприємств.

Хлібопекарська промисловість, виробляючи продукцію є сьогодні менш захищеною від зовнішніх загроз, ніж переважна більшість інших галузей народного господарства, а тому побудова ефективної системи управління ризиками на підприємствах галузі є важливим чинником не тільки економічної, а й соціальної стабільності в суспільстві.

Дослідженню економічного ризику та його впливу на підприємництво присвячені фундаментальні роботи Р. Кантільона, Ф.Х. Найта, А. Сміта, І.Г. Тюнена. Серед сучасних зарубіжних економістів, що досліджують проблеми економічного ризику, можна відзначити таких науковців, як Р. Баззел, Т. Бачкаї, Т. Марковиц, П. Мюллер, У. Шарп, А.П. Альгін, І.Т. Балабанов, Г.Б. Клейнер, Т.С. Клебанов. Визначення ризику та характеристика методів управління ним знайшли відображення і в роботах українських економістів: І.Ю. Івченко, В.В. Вітлінського, В.М. Гранатурова, Н.Й. Басюркіної, В.А. Замлинського, С.І. Наконечного, І.С. Крамаренко, В.В. Лук'янової та інших. Незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень, усі вони в переважній своїй більшості мають загальний характер, а тому сьогодні є об'єктивна потреба в дослідженні специфічних аспектів оцінки та управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. Ці обставини зумовили необхідність проведення окремого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах наукового проекту Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій “Інноваційне управління соціально-економічними системами: держава, кластер, регіон” (номер державної реєстрації 0116U002332). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та прикладних засад удосконалення механізму управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. Додатково виконувалось дослідження у відповідності з планом комплексних науково-дослідних робіт Одеської національної академії харчових технологій за темою «Фінансово-економічна безпека підприємств харчової промисловості України: науково-методичні проблеми обліку, аналізу та аудиту» (номер державної реєстрації 0114U000970), у межах якої автором сформульована оптимальна стратегія розвитку підприємств харчової

промисловості в ринкових умовах та обґрунтовано особливості формування організаційно-економічного механізму державної підтримки хлібопекарських підприємств. Також дисертаційна робота виконувалась в контексті до напряму наукової школи ННПЕтаМ ім. Г. Е. Вейнштейна, затвердженого Вченою радою ОНАХТ, за темою: «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» та у відповідності до наукових досліджень кафедри управління бізнесом ОНАХТ, за держбюджетною темою: «Вивчення і прогнозування економічних трансформацій бізнес-структур в Україні» (номер державної реєстрації 0117U005501), де автором особисто досліджено вплив чинників зовнішнього макро- та мезосередовища хлібопекарських підприємств на рівень ризикованості їх діяльності.

Мета й завдання дослідження. Мета дисертації полягає в розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до розкриття сутності понять «ризик», «оцінка ризиків», «управління ризиком», удосконалити класифікацію ризиків підприємства на основі виділення короткострокових та довгострокових ризиків, а також визначити місце ризиків операційної діяльності в загальній їх класифікації;

- систематизувати теоретико-методичні підходи до оцінки ризиків в цілому та в розрізі їх класифікаційних ознак;

- визначити місце управління ризиками операційної діяльності в загальному менеджменті підприємства та сформував механізм управління цими ризиками, який врахує їх оперативне та стратегічне управління;

- охарактеризувати стан зовнішнього макро- та мезосередовища хлібопекарських підприємств в контексті його впливу на ризикованість їх діяльності;

- розробити методіку оцінки довгострокових ризиків хлібопекарських підприємств;

- розробити модель оцінки ризиків поточної операційної діяльності хлібопекарського підприємства;

- провести апробацію методіки оцінки довгострокових ризиків та за допомогою методів багатовимірної статистичного аналізу розробити рекомендації по мінімізації цих ризиків;

- розробити прикладний інструментарій оцінки та управління поточними операційними ризиками підприємства, який забезпечить комплексність розв'язання задачі мінімізації ризиків та включатиме усі процедури від ідентифікації ризиків до їх обробки (формування комплексу заходів);

- обґрунтувати доцільність удосконалення інституційного забезпечення і державної підтримки хлібопекарських підприємств та сформував відповідний організаційно-економічний механізм.

Об'єктом дослідження є процеси управління ризиками операційної

діяльності хлібопекарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних положень оцінки та управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження виступили засади економічної теорії та економіки підприємств, наукові праці вчених з проблем теорії та практики управління ризиками.

У процесі дослідження застосовано такі загальнонаукові методи, як: узагальнення та систематизації (для визначення змісту економічних категорій «ризик», «оцінка ризиків», «управління ризиками» у розділі 1); класифікації (для визначення місця ризиків операційної діяльності в загальній системі ризиків, виділення короткострокових та довгострокових ризиків у розділі 1), структурно-логічного аналізу (для систематизації методичних підходів до оцінки та управління ризиками у розділі 1), методи графічного аналізу (для наочного відображення отриманих в процесі дослідження результатів у розділах 1, 2, 3), статистичного аналізу, а саме кореляційно-регресійного аналізу (для визначення напрямів зменшення рівня довгострокових ризиків та підвищення конкурентоспроможності підприємств у розділах 2,3), кластерного аналізу (для групування підприємств за рівнем довгострокового ризику та визначення векторів розвитку підприємств у розділах 2,3), метод рейтингового оцінювання (для кількісної оцінки ризиків у розділах 2,3), метод шкалювання (для визначення меж рівнів ризику у розділах 1,2,3); нечіткої логіки та експертних оцінок (під час якісної оцінки ризиків поточної операційної діяльності підприємства у розділі 3), імітаційного моделювання Монте-Карло (для визначення кількісних характеристик ризиків поточної операційної діяльності підприємства у розділі 3).

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем оцінки та управління ризиками, нормативно-правові акти України, інші нормативні документи, положення міжнародних стандартів з ризик-менеджменту, дані Державної служби статистики України, фінансова та статистична звітність хлібопекарських підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення механізму управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. Найбільш важливі результати, отримані в процесі дослідження, і їх наукова новизна полягають в наступному:

вперше:

- запропоновано модель оцінки довгострокових ризиків підприємства, особливістю якої є використання динамічної системи оцінки їх рівня, яка адаптується до поточного стану зовнішнього середовища. Розроблена модель дозволяє провести позиціонування хлібопекарських підприємств у конкурентному середовищі за рівнем показника довгострокового ризику, який визначається за допомогою агрегування статистично оброблених значень групи показників (чинників-симптомів);

удосконалено:

- систему класифікації ризиків хлібопекарських підприємств, що дало змогу виділити ризики короткострокового і довгострокового впливу, визначити їх характерні риси і передбачити різні підходи до оцінки й управління ними; визначити місце ризиків операційної діяльності в загальній класифікації, заснованої на принципі багатокритеріальності;

- складові механізми управління ризиками операційної діяльності в загальному менеджменті та ризик-менеджменті підприємства, де запропоновано авторський підхід до оцінки ефективності ризик-менеджменту у вигляді експрес оцінки, поглибленої за допомогою матриці зон ризик-менеджменту, і сформульовано загальні рекомендації по оптимізації ризик-менеджменту на підприємстві;

- методичний підхід до оцінки ризиків поточної операційної діяльності підприємств у вигляді матриці ризиків, яка дозволяє оцінити профіль його ризику, визначає основні зони ризику в розрізі етапів операційного циклу і прибуткоутворюючих чинників;

- прикладний інструментарій оцінки ризиків підприємства, який, на відміну від інших, базується на основі сполучення апарату нечіткої логіки із застосуванням методу імітаційного моделювання Монте-Карло і містить розроблені рекомендації стосовно напрямків і заходів зниження рівня ризиків;

- механізм інституційного забезпечення розвитку підприємств хлібопекарської галузі, а саме доведено необхідність створення державного інвестиційно-консультаційного центру підтримки розвитку підприємств галузі, визначено його організаційна структура відповідно до функцій і задач, які мають вирішуватися даною організацією, і обґрунтовано механізм фінансування центру;

дістали подальшого розвитку:

- науково-практичні аспекти систематизації етапів, методів і процедур оцінки ризиків, а також їх основних показників, що дозволило запропонувати багатоваріантний підхід до розрахунку коефіцієнту ризику та забезпечити можливість оцінки рівня регулярних і нерегулярних ризиків підприємства;

- науково-методичний підхід до оцінки закономірностей та тенденції розвитку зовнішнього макро- і мезосередовища хлібопекарських підприємств в контексті визначення зовнішніх ризиків й загроз, де за допомогою системи індикаторів виділені періоди дії в економіці системних ризиків, та охарактеризована роль харчової промисловості в забезпеченні стабільності економіки України;

- науково-практичні рекомендації щодо використання засобів кореляційного і кластерного аналізу для оцінки рівня ризикованості діяльності підприємств, які, на відміну від інших, дозволяють визначити базові продуктові стратегії хлібопекарських підприємств в контексті забезпечення мінімізації рівня довгострокового ризику, обґрунтувати основні чинники, які забезпечують формування конкурентних переваг підприємств в процесі мінімізації рівня довгострокового ризику, на основі використання кластерного аналізу дозволяють визначити вектори розвитку для кожного досліджуваного підприємства.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що в комплексі вони створюють теоретико-методичну базу для організації управління ризиками операційної діяльності на хлібопекарських підприємствах. Практичні розробки дисертації мають універсальний характер і можуть бути застосовані в інших сферах практичної діяльності, пов'язаній з економічним ризиком.

Результати дисертаційної роботи використовуються в практичній діяльності суб'єктів господарювання: ПАТ «Миколаївський комбінат хлібопродуктів» (довідка № 315 від 12.10.2016 р.), ТОВ «Миколаївський хлібозавод №1» (довідка № 227/108/09 від 19.04.2017 р), ТОВ «Укрелеваторпром» (акт впровадження №304 від 27.03.2018 р.), ТОВ «Одеський коровай» (акт впровадження №58/18 від 28.05.2018 р.) – запропоновано методичний підхід до оцінки ризиків поточної операційної діяльності підприємства у вигляді матриці ризиків; Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області (довідка № 18/93 від 24.11.2016 р.) – рекомендації щодо запровадження моделі оцінки довгострокових ризиків підприємств хлібопекарської промисловості Миколаївської області. Теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи використані в навчальному процесі Одеської національної академії харчових технологій при викладанні таких дисциплін: «Потенціал і розвиток підприємства», «Ризикологія» (довідка від 25.01.2018 №01-11/506).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому відображено авторський підхід до побудови теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій щодо вирішення важливого наукового завдання – формування механізму оцінки та управління ризиками поточної операційної діяльності хлібопекарських підприємств. Серед наукових публікацій, виданих самостійно та у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення, які є результатом індивідуального дослідження автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати, висновки та пропозиції роботи оприлюднені на наукових і науково-практичних конференціях: 7-а міжнародна конференція «Стратегія качества в промышленности и образовании» (2011 р., Варна, Болгарія) 75 наукова конференція викладачів академії (2015 р. м. Одеса, ОНАХТ), 5-а міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (2016 р., м. Одеса), 4-а міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття століття» (2016 р., м. Одеса), 5-а міжнародна науково-практична конференція Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття (2017 р., м. Одеса), 6-а міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (2017 р., м. Одеса), 78 наукова конференція викладачів академії (2018 р. м. Одеса, ОНАХТ), Міжнародна науково-практична конференція «Створення ефективної фінансової інфраструктури в умовах інноваційної економіки» (2018 р., м. Дніпро), Міжнародна науково-практична конференція «Реформування

економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії» (2018 р., м. Львів).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 21 наукова праця загальним обсягом 8,92 ум. друк. арк., з них 9 статей у наукових фахових виданнях України, в тому числі 8 у фахових виданнях, що входять до міжнародних науково-метричних баз даних, 3 наукових праці у колективних монографіях, 9 – у матеріалах всеукраїнських і міжнародних наукових та науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі 110 найменувань, у другому – 28 найменувань і у третьому – 23 найменування), 9 додатків. Повний обсяг дисертації становить 288 сторінок, з них основний текст 201 – сторінка, анотація – 11 сторінок, список використаних джерел 16 – сторінок, додатки – 37 сторінок. Робота містить 51 таблицю та 18 рисунків на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** визначено актуальність обраної теми, сформульовано основну мету та завдання дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади оцінки та управління ризиками підприємств**» розкрито зміст економічної категорії «ризик підприємства», досліджено наукові підходи до визначення ризиків та їх основних характеристик, проаналізовано теоретико-методичні аспекти оцінки ризиків, розглянуто питання формування механізму управління ризиками.

В процесі дослідження визначено, що ризик, як економічна категорія, яка тісно пов'язана з поняттям «підприємство», з моменту своєї появи в літературних джерелах представників ранньої класичної політичної економії по сьогоднішній день залишається дискусійною та неоднозначною. Намагаючись визначити зміст ризику як економічної категорії, можна виділити два загальні підходи: перший відштовхується від розуміння ризику як загрози або стихійного лиха (Джонс Д.Х., Хохлов Н.В., Бланк І.А та ін), другий наголошує, що ризик – це, насамперед, невизначеність майбутнього стану об'єкту, процесу, явища тощо, а тому реалізація ризику може мати негативні й позитивні наслідки для підприємства (Найт Ф., Альгін А.П., Вітлінський В.В. та ін.).

Доведено, що оскільки ризик як економічне явище є присутнім на всіх етапах суспільного виробництва і при здійсненні всіх видів господарської діяльності незалежно від розмірів підприємств, форм власності, виду діяльності та інших особливостей, виключно важливою є систематизація ризиків, проведення якої має відповідати цілям, які визначаються суб'єктом ризику. Серед таких цілей основною є використання розробленої класифікації для розв'язання практичних задач: оцінки і управління ризиками. Дослідження питань систематизації ризиків, методів їх оцінки і розробки відповідних заходів

надало підстави розділити усі ризики на короткострокові та довгострокові, або ризики короткої та тривалої дії. Основні відмінності ризиків і викликані цим особливості управління ними пов'язані з різною їх сутністю (природою невизначеності), джерелами інформації для аналізу, методами оцінки, циклічністю і формалізацією управлінських процесів. Обґрунтовано, що процес управління ризиками або ризик-менеджмент має бути заснований на системному підході, який передбачає організацію оперативного та стратегічного ризик менеджменту в цілому і операційної діяльності зокрема, що відображено на рис. 1.

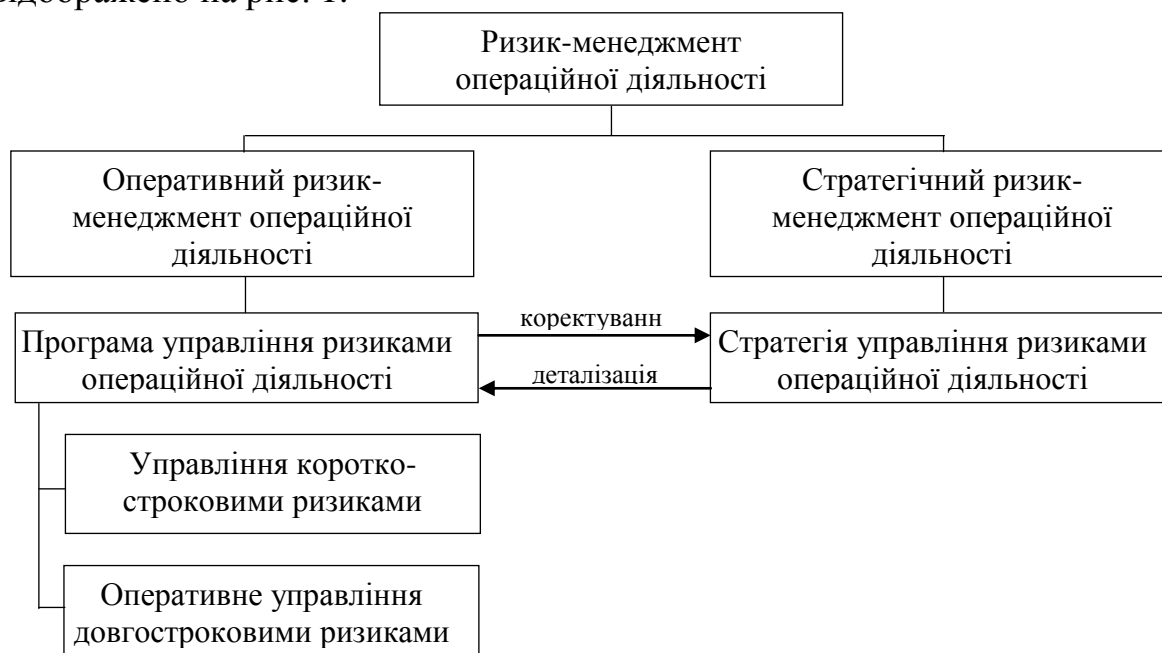

Рис. 1. Взаємозв'язок оперативного і стратегічного ризик-менеджменту операційної діяльності підприємства

Необхідність побудови комплексної системи управління ризиками операційної діяльності вимагає проведення окремої оцінки виділених вище груп ризиків з подальшим узгодження отриманих результатів та розробки відповідних управлінських заходів, що відповідним чином має формалізуватися в програмі та стратегії ризик-менеджменту операційної діяльності.

У другому розділі «**Оцінка ризикованості діяльності підприємств хлібопекарської промисловості**» проаналізовано сучасний стан зовнішнього середовища хлібопекарських підприємств в контексті оцінки ризикованості їх діяльності, розроблено методику оцінки рівня ризикованості діяльності підприємства в довгостроковому періоді, запропоновано модель оцінки ризиків поточної операційної діяльності хлібопекарського підприємства.

Доведено, що зовнішні ризики макро- та мезорівня суттєвим чином визначають загальний рівень ризикованості діяльності окремих хлібопекарських підприємств. Необхідність кількісного виміру впливу ризиків на результати господарської діяльності цих підприємств вимагають використання сукупності кількісних індикаторів, в якості головного з яких є доцільним використання показника чистого прибутку, оскільки саме він як

кінцевий показник ефективності функціонування суб'єктів господарювання здебільшого акумулює в собі вплив усіх ризиків.

На основі аналізу динаміки чистого прибутку стверджуємо, що в 2013-2014 роках відбулося лавиноподібне зменшення прибутковості підприємств (в цілому по Україні чистий прибуток зменшився з 35067,3 млн. грн (у 2012 р.) до -590066,9 млн. грн (у 2014 р.), по хлібопекарським підприємствам з -395 млн. грн (у 2012 р.) до -195872 млн. грн. (у 2014 р.)), що є наслідком дії системних ризиків, оскільки саме вони підсилюють вплив один одного за рахунок багатоаспектної дії та ефекту мультиплікації. В цілому вітчизняні підприємства, в тому числі хлібопекарські, сповідують реактивний підхід до управління системними ризиками: реагування на ризики починається лише після їх реалізації. З точки зору забезпечення довгострокових конкурентних переваг такий підхід є неприйнятним, оскільки неготовність і запізнена реакція на системні загрози призводить до значних і довготривалих втрат, а отже реально може стати причиною банкрутства.

В процесі дослідження було визначено, що операційна діяльність є базовою сферою, яка визначає загальний рівень ефективності функціонування хлібопекарських підприємств, а відповідно, прибуток від операційної діяльності є ключовим індикатором, який характеризує рівень цієї ефективності та може використовуватись для дослідження впливу ризиків на діяльність підприємств.

Окрім показників прибутковості, важливими кількісними індикаторами які можуть бути використані для оцінки сучасного стану і перспектив розвитку первинних господарюючих суб'єктів та інших об'єктів мезо- і макросередовища в контексті оцінки впливу реальних і потенційних ризиків є показники ділової активності. На основі порівняння динаміки чистого прибутку і обсягів реалізованої продукції встановлено, що між зміною показників фінансових результатів і обсягів реалізованої продукції є часовий лаг, який дорівнює одному року: вплив системних ризиків скорочує обсяги реалізації (або погіршує динаміку обсягів реалізації), тобто знижує ділову активність, що призводить до погіршення фінансових результатів наступного року.

Аналіз стану і перспектив розвитку хлібопекарської промисловості в контексті визначення основних ризиків та загроз дозволив встановити наявність негативного тренду основних кількісних показників ринку: з 2008 по 2017 рр. обсяги виробництва хліба згідно даних офіційної статистики України скоротилися з 1978 тис. тон до 1049 тис. тон, тобто майже вдвічі. Аналогічна ситуація спостерігається з обсягами реалізації та споживання хлібу.

Дослідження показало, що основними внутрішніми проблемами і загрозами у діяльності хлібопекарських підприємств, є відсутність контролю на ринку зерна і борошна, збільшення обсягів "тіньового" ринку хліба, подорожання палива й електроенергії, невідповідність якості борошна вимогам хлібопекарського виробництва, значне фізичне і моральне зношення хлібопекарського обладнання, висока плинність кадрів.

Оцінка перспектив сталого розвитку на рівні конкретного підприємства є складною задачею його менеджменту, розв'язання якої передбачає оцінку

ризикованості діяльності підприємства в довгостроковій перспективі. Аналіз сучасних методик оцінки ризиків, які в цілому придатні до оцінки довгострокових ризиків виявив їх недостатню ефективність, головною причиною чого є їх нездатність адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. З огляду на виявлені недоліки існуючих методик, нами розроблено методичку оцінки довгострокового ризику, яка базується на аналізі конкурентного середовища об'єкта оцінки.

В процесі дослідження було обґрунтовано, що управління ризиками можна визначити як забезпечення здатності системи протистояти негативному впливу внутрішнього і зовнішнього середовища (впливу ризикуотворюючих чинників) і використовувати ринкові можливості, які містять ознаки невизначеності, для підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності. Отже, дослідження впливу ризиків на діяльність підприємства і, відповідно, визначення його здатності успішно функціонувати в таких умовах, є оцінкою латентної (прихованої) ознаки підприємства. Проведені в роботі дослідження показали, що оцінку рівня латентної ознаки підприємства доцільно визначати у вигляді інтегрального показника на основі агрегування значень відповідних чинників-симптомів. За даною методикою в якості чинників-симптомів запропоновано використання таких показників, як абсолютна маса прибутку від операційної діяльності, рентабельність продажів, середній абсолютний приріст прибутку від операційної діяльності, кількість прибуткових років протягом періоду дослідження. Визначення рівня довгострокового ризику передбачає агрегування попередньо стандартизованих значень окремих чинників-симптомів в інтегральний показник за допомогою адитивної моделі:

$$R_{\text{інтегр}} = \sum_{k=1}^4 Xn_{\text{станд } k} * w_k, \quad (1)$$

де $Xn_{\text{станд } k}$ – стандартизовані значення чинників-симптомів моделі;

w_k – коефіцієнти вагомості, які характеризують різний рівень значущості кожного чинника-симптому для визначеної латентної ознаки.

На останньому етапі оцінки довгострокового ризику передбачено масштабування показника $R_{\text{інтегр}}$ за допомогою зворотної логістичної регресії, що дозволяє отримати оцінку довгострокового ризику ($R_{\text{довг}}$), і може бути однозначно інтерпретоване, а саме: мінімальний ризик – менше 0,2, прийнятний ризик – 0,2-0,4, високий ризик – 0,4-0,6, загрозовий ризик – 0,6-0,75, критичний ризик – 0,75-0,9, катастрофічний ризик – більше 0,9.

В результаті дослідження підходів до формування механізму управління ризиками підприємства визначено, що загальна ефективність процесу управління ризиками багато в чому залежить від якості процесу ідентифікації ризиків. Процедура ідентифікації ризиків достатньо трудомістка і залежить, головним чином, від кваліфікації експертів. В розробленій моделі оцінки ризиків поточної операційної діяльності ідентифікація ризиків проводиться на основі їх групування у відповідності до етапів операційного процесу (постачання, виробництво, збут). Після ідентифікації ризиків необхідно деталізувати можливий їх вплив на відповідну стадію операційного процесу у

вигляді опису можливої події (наслідку впливу ризикоутворюючого чинника). Отримана таким чином первинна інформація, відображає не тільки повний перелік можливих подій при реалізації відповідних ризиків, а також містить інформацію, на яких саме чинниках формування прибутку від операційної діяльності підприємства дані події відобразяться. Передбачено, що первинна інформація про негативний вплив ризикоутворюючих чинників на показник прибутку від операційної діяльності представлена у вигляді відповідної матриці ризиків. Використання моделі передбачає кількісну оцінку ідентифікованих ризиків шляхом розрахунку очікуваного результату в кожній непорожній клітині матриці. Матриця ризиків поточної операційної діяльності підприємства в кінцевому вигляді має такий вигляд (табл. 1)

Таблиця 1

Підсумкова матриця ризиків операційної діяльності підприємства

	Етапи операційного процесу											Рівень часткового ризику (Ri)	Інтегральний рівень ризику (Rintegr)	
	Постачання			Виробництво			Збут			Інші операційні процеси				
Чинники ризику	1	2	n		
Можливі події														
Об'єкт впливу														
1 Якість продукції													Репутаційний ризик (Rrep)	
2 Ціна на продукцію (Ц)													Ціновий ризик (Rц)	Rintegr pot = Rц + Rпп + Rвт + Rпр
3 Об'єм реалізації (Р)													Ризик зниження попиту (Rпп)	
4 Собівартість (С)													Ризик зростання витрат (Rвт)	
в т.ч. структурні елементи														
5 Прибуток від іншої операційної діяльності													Ризик зниження прибутковості іншої операційної діяльності (Rпр)	
Рівень часткового ризику (Ri)	Ризик постачання (Rпс)			Виробничий ризик (Rвр)			Збутовий ризик (Rз)			Інший операційний ризик (Rін)				
Інтегральний рівень ризику (Rintegr)	Rintegr pot = Rпс + Rвр + Rз + Rін													

На останньому етапі оцінки ризиків операційної діяльності по запропонованій методиці передбачено проведення аналізу профілю ризиків, що є вкрай важливим при управлінні ризиками, адже дає можливість виявити слабкі та сильні сторони підприємства і визначити основні загрози.

У третьому розділі «**Прикладні аспекти оцінки і управління ризиками хлібопекарських підприємств**» реалізовано на практиці методику оцінки довгострокових ризиків, розроблений прикладний інструментарій оцінки та управління ризиками поточної операційної діяльності підприємства,

обґрунтована доцільність удосконалення інституційного забезпечення і державної підтримки хлібопекарських підприємств і сформований відповідний організаційно-економічний механізм.

Оцінка рівня довгострокового ризику хлібопекарських підприємств проводилася на матеріалах статистичної та фінансової звітності хлібопекарських підприємств за період 2009-2016 рр. Результати оцінки рівня довгострокового ризику підприємств галузі наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка рівня довгострокового ризику хлібопекарських підприємств

Підприємство	X1 станд	X2 станд	X3 станд	X4 станд	Рінтегр	Рівень довгостроко вого ризику (Rдовг)	Вид ризику	Рейтинг підприєм ства
1. ПрАТ "Дніпропетровський хлібо завод №9"	-0,177	0,137	0,127	-0,220	-0,133	0,533	високий	10
2. ПрАТ "Дрогобицький хлібокомбінат"	-0,292	0,379	-0,100	0,160	0,147	0,463	високий	9
3. ПрАТ "Ізяславський хлібо завод"	-0,135	1,337	-0,082	0,920	2,040	0,115	мінімальний	2
4. ПАТ "Київхліб"	1,729	0,083	-0,892	0,160	1,080	0,254	середній	5
5. ПрАТ "Концерн Хлібпром"	3,605	1,186	4,007	0,920	9,719	0,0001	мінімальний	1
6. ПрАТ "Конотопський хлібокомбінат"	-0,288	0,334	-0,170	0,920	0,795	0,311	середній	7
7. ПАТ "Козятинхліб"	-0,292	0,062	-0,125	-0,220	-0,574	0,640	загрозливий	13
8. ПАТ "Коростенський хлібо завод"	-0,453	-1,112	-0,290	-2,120	-3,976	0,982	катастрофічний	18
9. ПАТ "Криворіжхліб"	-0,300	-0,090	-0,225	-0,600	-1,215	0,771	критичний	15
10. ПрАТ "Люботинський хлібо завод"	-0,298	-0,315	-0,041	-0,600	-1,253	0,778	критичний	16
11. ПАТ "Нікопольський хлібокомбінат"	-0,412	-0,719	-0,184	-1,360	-2,676	0,936	катастрофічний	17
12. ПАТ "Новоград-Волинський хлібо завод"	-0,164	0,801	-0,060	0,920	1,498	0,183	мінімальний	4
13. ПАТ "Овруцький хлібо завод"	-0,332	-0,127	-0,201	-0,220	-0,880	0,707	загрозливий	14
14. ПАТ "Олевський хлібо завод"	-0,324	0,110	-0,218	0,160	-0,272	0,568	високий	12
15. ПрАТ "Славутський хлібо завод"	-0,183	0,845	-0,055	0,920	1,527	0,178	мінімальний	3
16. ПрАТ "Торецький хлібокомбінат"	-0,314	0,039	-0,192	0,920	0,453	0,389	середній	8
17. ПрАТ "Харківський хлібокомбінат "Слобожанський"	-0,776	-3,317	-0,798	-2,120	-7,011	0,999	катастрофічний	19
18. ПАТ "Хліб"	-0,325	-0,138	-0,214	0,540	-0,137	0,534	високий	11
19. ПрАТ "Шосткинський хлібокомбінат"	-0,269	0,504	-0,286	0,920	0,869	0,295	середній	6

В дослідженій сукупності хлібопекарських підприємств беззаперечним лідером є один з провідних виробників – ПрАТ «Концерн Хлібпром», довгостроковий ризик діяльності якого майже відсутній. Підприємство є єдиним з усієї вибірки, яке в змозі забезпечити одночасно високу абсолютну та відносну прибутковість діяльності. Інше підприємство, яке займає одну з лідируючих позицій на ринку хліба – ПАТ «Київхліб», має середній рівень довгострокового ризику (0,254). Однією з основних слабких сторін підприємства є значна чутливість до системних ризиків. Окрім ПрАТ «Концерн Хлібпром» мінімальний рівень довгострокового ризику мають такі підприємства, як ПрАТ

«Ізяславський хлібо завод», ПрАТ «Славутський хлібо завод» та ПАТ «Новоград-Волинський хлібо завод». Зазначені підприємства мають схожі ознаки довгострокового ризику: високий рівень рентабельності продажів при відносно незначній абсолютній масі прибутку і характеризуються прибутковістю діяльності протягом усього періоду дослідження. Більшість досліджуваних об'єктів мають середній і високий рівень ризику. ПАТ «Криворіжхліб» та ПрАТ «Люботинський хлібо завод» мають критичний рівень ризику: усі чинники-симптоми мають від'ємні значення, тобто підприємства показують гірші результати, ніж в середньому по галузі та не мають жодної переваги перед конкурентами. Останні три позиції в рейтингу займають підприємства з катастрофічним рівнем ризику: ПАТ «Нікопольський хлібокомбінат», ПАТ «Коростенський хлібо завод», ПрАТ «Харківський хлібокомбінат «Слобожанський». Підприємства характеризуються вкрай низькими показниками ефективності діяльності, а останні два об'єкта, на нашу думку, майже повністю позбавлені шансів щодо подальшого функціонування як хлібопекарські підприємства, оскільки протягом усього періоду дослідження в жодному році не були прибутковими, тобто як виробничі системи в сучасному вигляді не здатні генерувати прибуток.

На наступному етапі дослідження за допомогою кореляційної матриці були визначені ключові чинники забезпечення здатності підприємств ефективно функціонувати в умовах ризику. Визначено, що головним чинником мінімізації довгострокового ризику підприємства є власні оборотні кошти. Значний вплив на рівень довгострокового ризику мають такі показники як співвідношення оборотних виробничих фондів і фондів обігу, коефіцієнти оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості, оборотність активів. Аналіз показав, що на сучасному етапі розвитку економічних відносин, саме сфера обігу визначає рівень ризикованості діяльності підприємства в довгостроковому періоді.

Розроблена в роботі модель оцінки ризиків поточної операційної діяльності впроваджено для дослідження ризикованості діяльності ПрАТ «Дрогобицький хлібокомбінат». В результаті ідентифікації та якісної оцінки ризиків, проведених в розрізі етапів операційного циклу підприємства, отримано перелік з 14 ризиків на основі якого визначені 27 можливих негативних подій. Із застосуванням апарату нечіткої логіки при використанні процедури імітаційного моделювання Монте-Карло в результаті 1000 прогонів моделі за кожною негативною подією визначено матеріальний результат реалізації ризику H (тис. грн/міс.), що наведено в табл. 3.

Найважливіші кількісні показники оцінки загального ризику мають такі значення: середній очікуваний результат (EV) дорівнює 19,145 тис. грн/міс. (за даними табл. 3) та 16,823 тис. грн/міс. (за даними 1000 прогонів моделі як медіанне значення), показник VAR (Value-at-Risk) дорівнює 27,182 тис. грн.

Обґрунтовано, що одним з найбільш ефективних інструментів підтримки хлібопекарської промисловості є покращення її інституційного забезпечення. Для вирішення зазначених проблем нами розроблено відповідний організаційно-економічний механізм, який містить такі інструменти:

страхування від дії зовнішніх ризиків макро- і мезосередовища, сприяння технічному переоснащенню підприємств здійснення консультаційних послуг.

Таблиця 3

Результати моделювання ризиків поточної операційної діяльності
ПрАТ «Дрогобицький хлібо завод»

Загроза	Подія	Об'єкт впливу	Результат реалізації ризиків (Н)		Репутаційний ризик
			Нсер	Нмакс	
1. Невчасна поставка матеріальних ресурсів	1.1 Зниження обсягів виробництва та реалізації	РП	0,331	1,745	
2. Поставка неякісних матеріальних ресурсів	2.1 Випуск браку	С	0,326	4,022	
	2.2 Перевищення норм витрат матеріальних ресурсів	С	0,491	2,861	
	2.3 Зниження якості в межах вимог ДСТУ	якість			3,086
3. Зростання цін на матеріальні ресурси	3.1 Зростання вартості матеріальних ресурсів у собівартості виробів	С	2,781	11,027	
4. Втрати постачальників матеріальних ресурсів	4.1 Витрати на пошук нових постачальників (трансакційні витрати)	С	0,540	5,520	
	4.2 Зростання вартості матеріальних ресурсів (більша ціна, зростання транспортно-заготівельних витрат)	С	0,428	4,029	
	4.3 Зниження якості продукції через необхідність використання матеріальних ресурсів нижчої якості (ніж до втрати постачальників)	якість			1,292
5. Перебої з постачанням енергоресурсів	5.1 Зниження обсягів реалізації через зупинку виробництва	РП	0,148	0,895	
6. Технічні несправності обладнання (поламки)	6.1 Випуск браку	С	0,566	5,845	
	6.2 Зниження обсягів виробництва та реалізації	РП	0,354	2,310	
	6.3 Ремонт обладнання	С	1,629	41,855	
7. Порушення у технологічному процесі	7.1 Випуск браку	С	0,646	2,962	
	7.2 Зростання собівартості виробів через перевищення норм витрат матеріальних ресурсів	С	0,805	3,127	
	7.3 Зниження якості в межах вимог ДСТУ	якість			4,877
8. Порушення трудової дисципліни (невихід на роботу, халатне ставлення до обов'язків, порушення умов праці тощо)	8.1 Випуск браку	С	0,538	3,707	
	8.2 Зростання собівартості виробів через перевищення норм витрат матеріальних ресурсів	С	0,365	3,953	
	8.3 Зниження обсягів виробництва та реалізації	РП	0,185	1,163	
9. Плинність кадрів (кількість звільнень по негативних причинах)	9.1 Витрати на пошук персоналу, навчання, професійну адаптацію	С	0,618	4,081	
	9.2 Випуск браку (внаслідок некваліфікованої роботи)	С	0,208	2,569	
	9.3 Зниження якості в межах вимог ДСТУ	якість			2,908
10. Посилення конкуренції	10.1 Зменшення обсягу реалізації	РП (Ц)	1,008	5,822	
11. Поламки транспортних засобів	11.1 Повернення продукції (відказ торгової мережі)	С	1,677	9,318	
	11.2 Ремонт транспортних засобів	С	1,219	9,922	
12. Помилки при плануванні виробництва (невірний заказ на виробництво)	12.1 Повернення продукції (відказ торгової мережі)	С	1,753	6,565	
13. Адміністративні обмеження при ціноутворенні	13.1 Зменшення обсягу реалізації	Ц	0,771	2,911	
14. Падіння купівельної спроможності населення	14.1 Зменшення обсягу реалізації	РП	1,758	4,075	
РАЗОМ			19,145	140,283	12,163

Реалізація зазначених механізмів передбачає створення відповідного інституту, який має спиратися, головним чином, на інструменти державної політики, в тому числі фінанси. Концептуально організаційна структура нового інституту може бути представлена наступним чином (рис. 2).

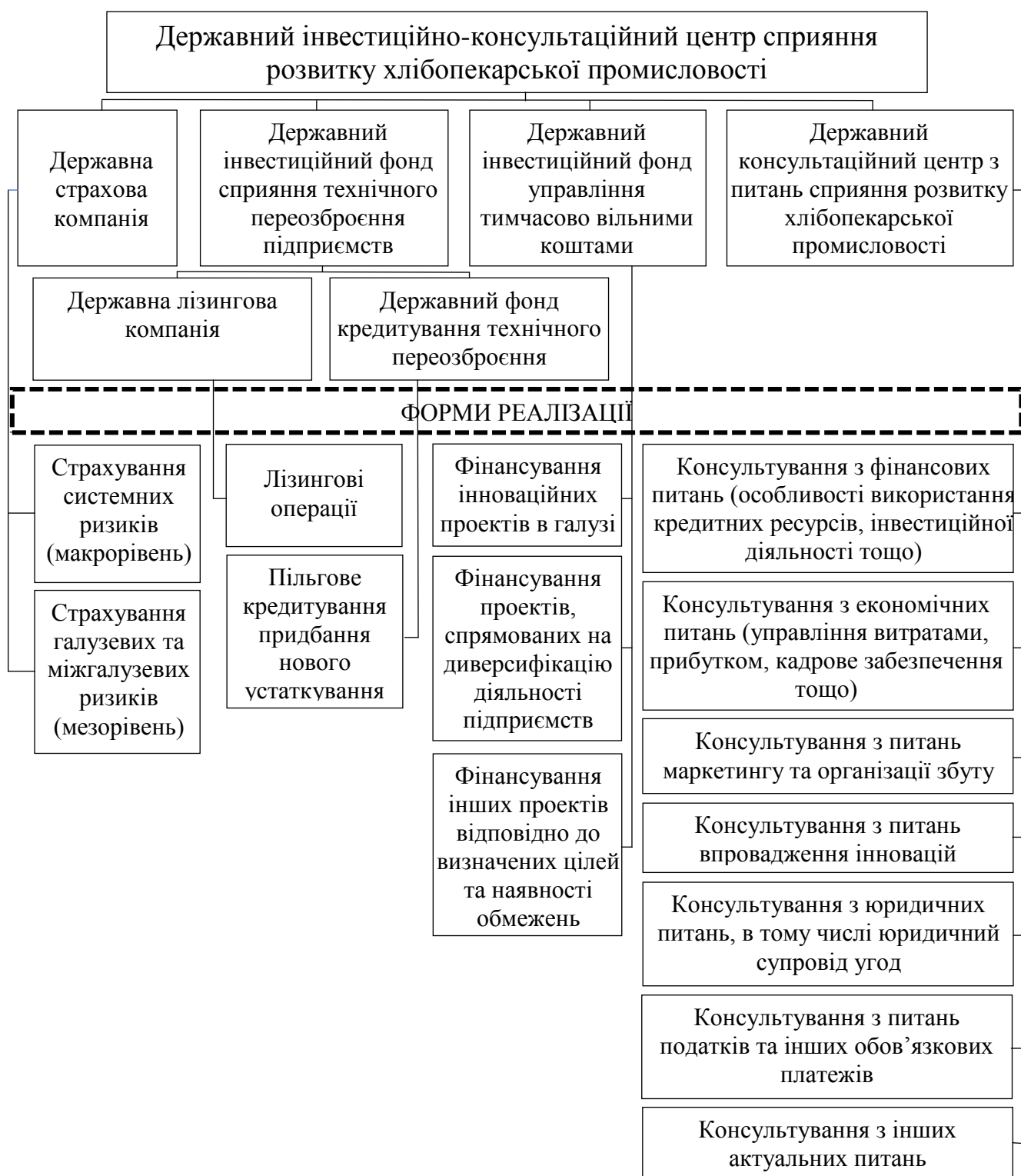

Рис. 2. Структура Державного інвестиційно-консультаційного центру (ДІКЦ) сприяння розвитку хлібопекарської промисловості

Для забезпечення фінансування інституту нами розроблено відповідний механізм, а саме впровадження пільгової ставки податку на додану вартість (ПДВ) по продукції, стимулювання виробництва якої відповідає концептуальним напрямкам розвитку галузі («соціальна» продукція, продукція функціонального призначення тощо). Механізм передбачає, що кожне

підприємство виробляє і реалізує відповідну продукцію, тим самим робить внески у ДІКЦ в розмірі різниці між дійсною ставкою ПДВ (20 %) та розміром пільгової ставки (обґрунтований в роботі розмір пільгової ставки по «соціальному» хлібу 18 %): різниця (2 % від фактично сплаченого виробником ПДВ по «соціальному» хлібу), повертатиметься з державного бюджету до ДІКЦ і, відповідно, формуватиме його фінансові ресурси. Важливо, що загальні витрати на конкретне підприємство (зі страхування, оновлення технічної бази або фінансування інших проектів) не мають перевищувати розмір рахунку цього підприємства у ДІКЦ (відповідає надходженням від кожного підприємства до ДІКЦ в результаті використання пільгової ставки ПДВ) з урахуванням витрат з його адміністрування, що забезпечить самофінансування і незалежність створюваного інституту.

Вважаємо, що запропонований механізм фінансування ДІКЦ сприятиме виходу підприємств з «тіні», оскільки право на отримання коштів від фонду матимуть лише виробники, які офіційно звітують з виробництва певної продукції та здійснюють відповідні платежі ПДВ до бюджету. Даний механізм відповідає сучасним тенденціям державного управління стосовно децентралізації фінансів: перерозподіл фінансових ресурсів відбуватиметься в розрізі структурних елементів народного господарства (в даному випадку хлібопекарська промисловість), а не територіального поділу країни.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено узагальнення теоретичних основ, практичних аспектів, розроблено і удосконалено елементи механізму оцінки і управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. На основі проведеного дослідження відповідно до поставленої мети і визначених завдань сформовано висновки теоретичного, методичного і практичного характеру, а саме:

1. В процесі дослідження питань систематизації ризиків і підходів до їх оцінки були виділені короткострокові та довгострокові ризики, які мають різну природу, потребують різних методів оцінки і вимагають відповідного управління ними. Аналізуючи сучасні підходи до класифікації ризиків була обґрунтована доцільність її проведення за видами діяльності, основною з яких на хлібопекарських підприємствах з точки зору формування грошових потоків, є операційна, а, відповідно, ризики, що виникають в процесі даної діяльності, істотно впливають на функціонування цих підприємств.

2. Проведений аналіз сучасних підходів до оцінки ризиків хлібопекарських підприємств дозволив узагальнити, систематизувати та структурувати цей процес, визначивши чітку послідовність проведення відповідних процедур, які в найбільшій мірі відповідають необхідності прийняття подальших рішень щодо управління ризиками. Встановлено, що сутнісні відмінності короткострокових та довгострокових ризиків вимагають використання різного інструментарію їх оцінки.

3. Наголошуючи на необхідності системного підходу до управління ризиками та розробки програми і стратегії управління ризиками, з урахуванням місця і ролі операційної діяльності в забезпеченні ефективного функціонування підприємства, було визначено місце ризик-менеджменту операційної діяльності в загальному менеджменті і ризик-менеджменті організації, окреслені основні задачі, які мають бути вирішені в процесі здійснення оперативного і стратегічного ризик-менеджменту операційної діяльності

4. Аналіз динаміки і абсолютних значень показників прибутковості та ділової активності, як ключових кількісних індикаторів впливу ризиків на різних ієрархічних рівнях економічної системи України, дозволив визначити основні ризики та загрози зовнішнього макро- і мезосередовища хлібопекарських підприємств, ідентифікувати та охарактеризувати дію системних ризиків, оцінити здатність до адаптації та наявність механізмів протидії цим ризикам. Дослідження стану та перспектив розвитку хлібопекарської галузі показало наявність значних труднощів у підприємств, які не можуть бути вирішені на рівні самих суб'єктів та вимагають відповідного регулювання ринкового механізму галузі.

5. Для оцінки рівня довгострокового ризику підприємств хлібопекарської галузі розроблена власна методика. Запропонований підхід базується на аналізі конкурентного середовища галузі або окремого сегмента ринку. Особливістю підходу є використання «рухомої» системи оцінки рівня довгострокового ризику, яка адаптується до поточного стану зовнішнього середовища, рівня ділової активності, дії системних ризиків тощо. Розроблена методика дозволяє провести позиціонування підприємства у конкурентному середовищі за рівнем показника довгострокового ризику, який визначається на основі агрегування значень чотирьох чинників-симптомів.

6. Розроблена модель оцінки ризиків поточної операційної діяльності для підприємств хлібопекарської галузі базується на кількісній оцінці ризиків, отриманих на основі обробки результатів ідентифікації загроз в розрізі етапів операційного циклу. Результати оцінки формалізуються у матриці ризиків, яка дає можливість оцінити профіль ризику підприємства в розрізі етапів операційного циклу та прибуткоутворюючих показників, що в свою чергу дозволяє визначити основні зони ризику та розробити відповідні механізми мінімізації загроз.

7. За розробленою в роботі методикою оцінки довгострокового ризику був визначений рівень ризикованості діяльності хлібопекарських підприємств. Розрахунки були проведені на основі офіційних статистичних даних 19 хлібопекарських підприємств за 8 років. Оцінка рівня довгострокового ризику проводилася на основі значень чотирьох чинників симптомів, а саме прибутку від операційної діяльності, рентабельності продажів, середнього абсолютного приросту прибутку та кількості прибуткових періодів протягом періоду дослідження. Кореляційний аналіз чинників-симптомів дозволив виділити дві базові продуктові стратегії, які можуть бути використані для мінімізації довгострокового ризику, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Проведений кластерний аналіз за алгоритмом FOREL дозволив згрупувати

підприємства за рівнем довгострокового ризику та визначити їх вектори розвитку. Для виявлення ключових чинників зниження довгострокового ризику використаний кореляційний аналіз, за результатами якого можна відзначити, що головним таким чинником є власні оборотні кошти.

8. Оцінка рівня ризиків поточної операційної діяльності за допомогою запропонованої в роботі матриці ризиків була виконана на основі даних статистичного та управлінського обліку ПрАТ «Дрогобицький хлібозавод». Групування ризиків за етапами операційної діяльності дозволило отримати необхідні дані для кількісної оцінки ризиків. За допомогою апарату нечіткої логіки та імітаційного моделювання Монте-Карло (було виконано 1000 прогонів моделі) були визначені базові кількісні характеристики ризиків, на основі яких розраховані показники, які комплексно характеризують ступінь та міру ризику поточної операційної діяльності підприємства. На основі результатів імітаційного моделювання побудований профіль ризику у вигляді функцій розподілу та густини розподілу EV. Використання групи кількісних показників ризикованості діяльності дозволило виділити і оцінити рівень регулярного та нерегулярного операційного ризику підприємства, а також розробити відповідні заходи.

9. Аналіз ключових загроз і ризиків, які були виявлені в процесі аналізу стану хлібопекарської промисловості та ідентифіковані на діючих хлібопекарських підприємствах, показав, що більшість з них не можуть бути вирішені на мікрорівні. Це робить актуальним розробку та впровадження механізмів підтримки виробників на рівні держави. Серед можливих інструментів найбільш ефективним з точки зору мінімізації впливу на конкуренцію є заходи, спрямовані на покращення інституційного забезпечення галузі. З метою запобігання загроз галузі макро- і мезорівня, реалізація яких може негативно вплинути на стан галузі в цілому, запропоновано створення нового інституту: Державно інвестиційно-консультаційного центру (ДІКЦ) сприяння розвитку хлібопекарської галузі. Передбачено, що ДІКЦ вирішуватиме наступні задачі: страхування від дії зовнішніх ризиків макро- та мезорівня, здійснення лізингових операцій та пільгового кредитування оновлення технічної бази виробників, управління тимчасово вільними коштами та консультивання з актуальних питань ведення бізнесу. Для фінансування зазначених завдань передбачений механізм залучення коштів за рахунок зниження ставки ПДВ на певну продукцію галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи у монографіях

1. Шалений В.А. Управління ризиками виробничої системи на хлібопекарських підприємствах // Трансформаційні форми суспільного виробництва в Україні: монографія. за ред В.Р. Кучеренко та ін. Одеса, 2011. С. 127-138. (0,4 д.а.).

2. Шалений В.А. Оцінка впливу ризиків на діяльність підприємств харчової промисловості як виробничих систем // Привабливість харчового

бізнесу в Україні: монографія. за ред. Н.Й. Басюркіної. Одеса, 2017. С. 47–56. (0,48 д.а.).

3. Шалений В.А. Вплив трансформаційних процесів в економіці України на ризикованість діяльності хлібопекарських підприємств // Економічні трансформації бізнес-структур в Україні. за ред. Н.Й. Басюркіної. Одеса, 2018. С. 199-214. (0,56 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України, та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз

4. Шалений, В.А. Кластерний аналіз хлібопекарських підприємств за рівнем довгострокового ризику // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Наук.-практ. журн. [електронне наукове фахове видання]. Дніпро, 2017. №11. С. 202-211. (0,64 д.а.).

5. Шалений В.А. Методичне забезпечення оцінки довгострокових ризиків промислових підприємств // Інноваційна економіка: наук.-вир. журн. Тернопіль. 2017. №9-10(71). С. 69-73. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus)** (0,61 д.а.).

6. Шалений В.А. Оцінка рівня ризикованості діяльності підприємств хлібопекарської промисловості в довгостроковому періоді // Економіка харчової промисловості: наук. журнал. ОНАХТ. Одеса, 2017. Т.9, вип.4. С. 27-34. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus, EBSCOhost, DOAJ, AGRIS, CrossRef, URAN, FSTA)** (0,62 д.а.).

7. Шалений, В.А. Основні методичні засади короткострокової та довгострокової оцінки ризиків промислових підприємств // Причорноморські економічні студії: наук. журн. Причорноморський НДІ економіки та інновацій. Одеса, 2017. Вип.22. Ч.2. С. 133-137. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus)** (0,61 д.а.).

8. Basiurkina, N.I., Saleny V.A. Features of risk assessment of industrial enterprises // Економіка харчової промисловості: наук. журнал. ОНАХТ. Одеса, 2018. Т.10, вип.1. С. 46-53. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus, EBSCOhost, DOAJ, AGRIS, CrossRef, URAN, FSTA)** (0,62 д.а. з яких особисто автору належить дослідження підходів до класифікації ризиків та можливого інструментарію їх оцінки – 0,34 д.а.).

9. Шалений, В.А. Використання методів багатовимірною статистичного аналізу для оцінки ризикованості діяльності хлібопекарських підприємств в довгостроковому періоді // Причорноморські економічні студії: наук. журн. Причорноморський НДІ економіки та інновацій. Одеса, 2018. Випуск 27. С. 48-55. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus)** (0,64 д.а.).

10. Шалений, В.А. Кількісний аналіз рівня ризикованості діяльності підприємств: ключові показники // Економіка харчової промисловості: наук. журнал. ОНАХТ. Одеса, 2018. Т.10, вип.4. С. 79-87. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus, EBSCOhost, DOAJ, AGRIS, CrossRef, URAN, FSTA)** (0,61 д.а.).

11. Соколовська О.Г., Шалений В.А. Аналіз сучасного стану зовнішнього середовища підприємств хлібопекарської галузі в контексті оцінки

ризикованості їхньої діяльності: макро- та мезорівень // Бізнес-навігатор: наук.-вир. журн. Херсон, 2018. Вип. 5(48). С. 93-101. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus) (0,68 д.а., з яких особисто автору належить дослідження стану макро- та мезосередовища хлібопекарських підприємств в контексті оцінки ризикованості їх діяльності – 0,42 д.а.).**

12. Шалений В.А. Інституційне забезпечення державної підтримки хлібопекарських підприємств як ключовий чинник розвитку галузі // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Економіка і менеджмент. Одеса, 2018. Вип.33. С. 65-76. **(журнал представлено в наукометричній базі Index Copernicus) (0,74 д.а.).**

Публікації за матеріалами конференцій

13. Шалений В.А. «Оптимізація виробничої програми хлібопекарських підприємств з урахуванням діючих ризиків виробничих систем» // Стратегія качества в промышленности и образовании: матеріали 7-ої міжнар. конф., Варна. Болгарія, 2011. Т-3 С. 322-324. *(0,14 д.а.).*

14. Шалений В.А. «Оцінка ефективності заходів по управлінню економічними ризиками на підприємствах хлібопекарської галузі» // Збірник тез доповідей 75 наук. конф. викладачів академії, Одеса, 2015. С. 248-250. *(0,12 д.а.).*

15. Шалений В. А. «Основні засади управління господарськими ризиками в умовах кризи» // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали п'ятої міжнародної наук.-практ. конф., Одеса, 2016. С. 311-313. *(0,15 д.а.).*

16. Шалений В.А. «Оцінка ризиків діяльності промислових підприємств як виробничих систем» // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку 21-го століття: матеріали четвертої міжнародної наук.-практ. конф., Одеса, 2016. С. 124-130. *(0,14 д.а.).*

17. Шалений В.А. «Оцінка довгострокових ризиків підприємств хлібопекарської промисловості України» // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття: матеріали п'ятої міжнародної наук.-практ. конф., Одеса, 2017. С.141-146. *(0,13 д.а.).*

18. Шалений В.А. «Основні засади управління ризиками підприємства в довгостроковому періоді» // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали шостої міжнародної наук.-практ. конф., Одеса, 2017. С. 250-252. *(0,14 д.а.).*

19. Шалений В.А. «Особливості оцінки ризиків промислових підприємств: методичний аспект» // Збірник тез доповідей 78 наук. конф. викладачів академії, Одеса, 2018. С. 277-279. *(0,13 д.а.).*

20. Шалений В.А. «Факторний аналіз рівня ризикованості хлібопекарських підприємств в довгостроковому періоді» // Створення ефективної фінансової інфраструктури в умовах інноваційної економіки: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., Дніпро, 2018. С.109-114. *(0,16 д.а.).*

21. Шалений В.А. «Страховання від системних ризиків як механізм державної підтримки хлібопекарських підприємств» // Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії:

матеріали міжнародної наук.-практ. конф., Львів 2018, Ч.2. С.18-21. (0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Шалений В.А. Управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2019.

Дисертацію присвячено розробці та впровадженню механізму оцінки та управління ризиками операційної діяльності хлібопекарських підприємств. В роботі визначене місце ризиків операційної діяльності в загальній класифікації ризиків, виділені короткострокові та довгострокові ризики, окреслені основні задачі ризик менеджменту операційної діяльності.

В роботі для оцінки довгострокових ризиків використана методика, яка базується на аналізі конкурентного середовища галузі, передбачає визначення інтегрального показника на основі агрегування значень чотирьох чинників-симптомів, а саме прибутку від операційної діяльності, рентабельності продажів, середнього абсолютного приросту прибутку та кількості років, в яких був отриманий прибуток протягом періоду дослідження.

Розроблена в роботі модель оцінки ризиків поточної операційної діяльності передбачає використання матриці ризиків операційної діяльності. Результати кількісної оцінки ризиків поточної операційної діяльності ПрАТ «Дрогобицький хлібозавод», формалізовані у вигляді даної матриці, дали можливість оцінити профіль ризику підприємства в розрізі етапів операційного циклу та прибуткоутворюючих показників, а також запропонувати заходи, спрямовані на мінімізацію даних ризиків.

В роботі запропонований механізм покращення інституційного забезпечення галузі, а саме пропонується створення Державного інвестиційно-консультаційного центру, задачами якого є: страхування від дії зовнішніх ризиків макро- та мезорівня, здійснення лізингових операцій та пільгового кредитуванню оновлення технічної бази виробників, управління тимчасово вільними коштами та консультування з актуальних питань ведення бізнесу.

Ключові слова: ризики, оцінка ризиків, управління ризиками, операційна діяльність, системні ризики, хлібопекарські підприємства, методи оцінки ризиків, показники оцінки ризиків, профіль ризику, матриця ризиків. інституційне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Шалений В.А. Управление рисками операционной деятельности хлебопекарных предприятий. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена разработке и внедрению механизма оценки и управления рисками операционной деятельности хлебопекарных предприятий. В работе определено место рисков операционной деятельности в общей классификации рисков, выделенные краткосрочные и долгосрочные риски, очерчены основные задачи риск-менеджмента операционной деятельности.

В работе для оценки долгосрочных рисков использована методика, основанная на анализе конкурентной среды отрасли, предусматривающая определение интегрального показателя на основе агрегирования значений четырех факторов-симптомов, а именно прибыли от операционной деятельности, рентабельности продаж, среднего абсолютного прироста прибыли и количества лет, в которых была получена прибыль в течение периода исследования.

Разработанная в работе модель оценки рисков текущей операционной деятельности предусматривает использование матрицы рисков операционной деятельности. Результаты количественной оценки рисков текущей операционной деятельности ЧО «Дрогобычский хлебозавод», формализованные в виде данной матрицы, позволили оценить профиль риска предприятия в разрезе этапов операционного цикла и прибылеобразующих показателей, а также предложить меры, направленные на минимизацию данных рисков.

В работе предложен механизм улучшения институционального обеспечения отрасли, а именно предлагается создание Государственного инвестиционно-консультационного центра, задачами которого являются: страхование от воздействия внешних рисков макро- и мезоуровня, осуществление лизинговых операций и льготное кредитование обновления технической базы производителей, управление временно свободными средствами и консультирование по актуальным вопросам ведения бизнеса.

Ключевые слова: риски, оценка рисков, управление рисками, операционная деятельность, системные риски, хлебопекарные предприятия, методы оценки рисков, показатели оценки рисков, профиль риска, матрица рисков. институциональное обеспечение.

SUMMARY

Shaleny V.A. Management of operational risks of bakery enterprises. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Economics from specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by Types of Economic Activity). – Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2019.

The thesis is devoted to the development and implementation of a mechanism for evaluation and management of operational risks of bakery enterprises. The paper

summarizes the approaches to the interpretation of the economic categories «risk», «risk assessment», «risk management», the defined place of operational risk in the general classification of risks, allocated short-term and long-term risks of different nature, require different methods of assessment and require appropriate managing them. According to the results of the research, the place of risk management of operational activities in the overall management and risk management of the company is determined, its main tasks are outlined.

The main risks of the environment of bakery enterprises are investigated, systemic risks are identified, and the ability to adapt and the presence of mechanisms for counteracting these risks are identified, the main threats and obstacles of the development of the baking industry are identified.

The proposed method for estimating long-term risks is based on the analysis of the competitive environment of the industry, provides for the definition of an integral indicator based on the aggregation of the values of the four factors-symptoms. The developed method allows to conduct the positioning of the enterprise in a competitive environment by the level of the indicator of long-term risk, based on the cluster and elements of factor analysis to determine the directions of minimization of long-term risk. The use of the long-term risk assessment model developed on the basis of official statistical data of 19 baking enterprises over 8 years allowed us to assess the level of riskiness of their activities and conduct rating of enterprises. Correlation analysis of symptom-factors allowed to distinguish two basic product strategies that can be used to minimize long-term risk, each of which has its advantages and disadvantages. Using the correlation matrix of the results (operating profit, operating profitability) and factor (22 indicators that characterize various aspects of the efficiency of the enterprise's activity), the main factors for reducing the level of long-term risk were identified.

In this paper, a model for assessing the risks of current operating activities, which involves the use of the matrix of operational risks. The results of the quantitative risk assessment, formalized in the form of this matrix, make it possible to assess the risk profile of the enterprise in terms of the stages of the operating cycle and profit-making indicators, which in turn allows us to identify the main risk areas and develop appropriate mechanisms for minimizing the risks of current operating activities. Approbation of the model was performed on the basis of data of PJSC «Drohobych Bakery». The results of identification and qualitative risk assessment, grouped by operational phase, have a high level of certainty, which is extremely important for quantification of risks. The basic quantitative risk characteristics (probability (frequency) and the size of possible consequences) were determined using the fuzzy logic and simulator model, based on which indicators were calculated (average and maximum expected value of material outcomes of risk implementation (EV), variance, standard deviation, coefficient of variation, VAR, cVAR, risk factor, etc.), which comprehensively characterize the degree and degree of risk. Based on empirical data, a risk profile is constructed in the form of distribution functions and distribution density EV. The analysis of the risk factor values calculated for different absolute values, as well as the use of the risk matrix derived on the basis of EV and cVAR values, allowed us to estimate the level of the regular and irregular risk of the

enterprise and to develop appropriate measures.

The work proposes a mechanism for improving the institutional support of the industry, namely, to neutralize the risks that threaten the functioning of the industry, that is, they have a high, critical and catastrophic level for most baking enterprises, it is envisaged to create a State investment and consulting center, the tasks of which are: insurance against the action external risks of macro- and mezzanine, leasing operations and preferential lending, upgrading the technical base of producers, managing temporarily forests their money and advice on topical business issues. To finance these tasks, a mechanism for attracting funds by reducing the VAT rate on certain products of the industry is foreseen. The proposed mechanism corresponds to the trends in modern state management regarding the decentralization of finance: the redistribution of financial resources will take place in the context of structural elements of the national economy (in this case, the baking industry), and not the territorial division of the country.

Key words: risks, risk assessment, risk management, operational activity, systemic risks, bakery enterprises, risk assessment methods, risk assessment indicators, risk profile, risk matrix. institutional support.

Підписано до друку 7.02.2019 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 114. Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів
ФОП Попова Н.М., м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61